

науково-художній часопис **Боговиця**

2010 рік, жовтень, число 10 (60)

Н. П. Сивачук,
професор,
зав кафедри
української
літератури
та
українознавства

Гедонізм — це ірраціональна спроба якимось чином повернути себе в утробну нірвану. Те задоволення, яке має дитина від єдності з матір'ю, вона шукає у зовнішньому світі з його безмежними розвагами, що пропонує реклама. Мабуть, такий пошук заздалегідь приречений на провал, оскільки людина шукає те, що існує не у матеріальному світі, а тільки у підсвідомості. Через те, задоволення, які вона може собі знайти, ніколи не задовольнять її, оскільки вони завжди тимчасові. Вони — на зразок їжі. Хіба почуття голоду колись може бути задоволеним? Досвід свідчить, що ніколи: як тільки їжа переварилася, порожній шлунок знову вимагає, щоб його заповнили. Проте існує різниця між наповненням шлунку і задоволенням почуттів. Їжа живить організм і є незамінною для його підтримки, вона може нагромаджуватися, оскільки

Гедонізм?.. Орегонізм?..

поживні речовини стають складовими частинами клітин. Значить, вживання їжі все-таки задовольняє потреби організму.

Задоволення, навпаки, ніколи не можуть задовольнити чуттєвий голод, оскільки вони повинні постійно повторюватися, щоб втамувати пустоту та тривогу. До того ж задоволення не можна нагромадити, запастися ним на майбутнє; таким чином задоволення нічого не дають людині, а лише спустошують її.

Маркетинг використовує цю слабкість людини і пропонує їй штучний рай, комфорт, мандри і пригоди. Навала реклами така сильна, що люди починають чекати безперервної насолоди від життя, а коли починають розуміти, що в дійсності все не так, то впадають у глибоку депресію, і життя втрачає для них смисл.

Матеріальні задоволення спустошують людей, їх душі, і така доля кожного з армії споживачів. У людей формуються страхи, які обмежують свободу духу. Саме страхи породжують спроби гарантувати себе у майбутньому. За допомогою запасів грошей, їжі, медичного страхування тощо. Зниження звичного рівня споживання саме і є спробою перевірити, наскільки негативна уява відповідає реаліям і тим самим звільнитися від деяких страхів.

Нині у світі відбувається рух за відмежування споживання та зменшення соціальної залежності. В Америці навіть з'явилося слово «орегонізм» навіяне психологією жителів штату Орегон.

Орегонізм розуміють як прагнення до способу життя, який найбільшою мірою підтримує гармонію між людиною та

довкіллям. Орегоністи зорієнтовані на задоволення реальних потреб, запліщують очі на те, що вважається престижним у споживацькому суспільстві. Так жителі Орегону (їдеться насамперед про середній клас), намагаються вибирати тільки ті товари, які служать довго: зручні й практичні меблі з натуральних матеріалів; одяг, який не викидають після закінчення сезону; найпрактичнішу побутову техніку, що прослужить десятиліття, не примушуючи споживача ув'язуватися у руйнівну гонитву за новинками...

Кажуть, що в нашій країні насамперед повинна виникнути культура споживання, після чого вже можна говорити про тему свободи, про більший вияв людської особистості і, як кажуть, вивільнення її творчого потенціалу. Сфера контролю за споживанням безпосередньо пов'язана з рівнем розвитку людини і суспільства.

Насамперед кожному потрібно зрозуміти, що достаток можна не демонструвати. Тільки в такому разі гонитва за якістю життя перестане бути танталовими муками, споживанням без насичення.

«ЩОБ ГОЛУБИ СІДАЛИ НА ПЛЕЧІ...»

Понад сімдесят запитань ювілярові Григорієві Павловичу БІЛОУСУ поставили письменники Євген Баран, Леся Білик, Тетяна Дігай, Петро Сорока, Юрій Роговий, науковці Любов Дяченко-Лисенко та Сергій Коваленко, журналіст Віктор Громадський

Євген БАРАН: — *Кожний ювілей у своїй основі — сумне дійство підсумків. Як Ви ставитеся до ювілів і з якими церговими підсумками підходите до нього?*

Григорій БІЛОУС: — Ніколи не поділяв своє життя на міжювілейні періоди. Зустрічав усякий наступний день зі сподіваннями, які рідко повністю збувалися. Тому погоджуюся, що ювілей — це й справді «сумне дійство підсумків», серед яких значно менше набутоків, ніж хотілося б їх мати. Але життя моє якось само поділялося на десятиліття. Школа. Геологія. Журналістика. Література. Хоча тяжіння до образного слова проніс я крізь усі попередні десятиліття. Нинішній 70-літній ювілей підбиває підсумки всього мого життя, тому розглядати творчі набутки кожного десятиліття не варто, хоча всякий період мав свої визначальні особливості. Школа і геологія дали мені, яко літераторові, небагато. Все залежало від широти й інтенсивності мого спілкування зі світом. І ставлення світу до мене. У школі я вперше зазнав несправедливості з боку вчителів української літератури й історії. Опинившись у старших класах, я багато читав художньої літератури й книг історичної тематики, мав певні знання в кожній із цих царин, може, навіть більше за вчителів, бо інколи намагався поправляти їх під час уроків, за що вони не злюбили мене і ставилися до мене упереджено. В мене зникла охота вчитися. Прийшовши після Курманівської сільської семірички в районну Недригайлівську середню школу відмінником, я поступово «з'їхав» на посередні оцінки, а в 10-му класі напередодні випускних іспитів зовсім перестав відвідувати уроки. З дому йшов ніби до школи (майже за 10 кілометрів од села), але уроки прогулював узимку в районній бібліотеці за читанням якоїсь цікавої книги, а по весні — в затишному лісочку на околиці селища, пробуючи писати вірші. Так тривало, поки не відрядили зі школи до батьків делегацію, котра повідомила їм про мої прогули. Батьки поведилися мудро. З'ясувавши причину моїх учинків, не лялали, не докоряли, а намалювали перспективу мого подальшого життя, якщо я не складу випускних іспитів. То було першим випробуванням моєї сили волі й здатності мобілізуватися за складних обставин. Іспити я склав успішно. Бажання стати письменником обумовило мою спробу вступити до Московського літературного інституту імені М. Горького. Я переклав свої школярські віршички російською мовою (уявляю, якими були ті переклади!), надіслав до столиці, котра відмовила мені в навчанні на літературному факультеті. Тоді я подався до Київського геологорозвідувального технікуму з романтичним бажанням присвятити себе геології, але вступні іспити склав посередньо. Мені запропонували перевестися з геологічного на факультет розвідувального буріння, де конкурс був незначним — і я став студентом цього технікуму. Але «літературна сверблячка» не полишала моєї уяви, я продовжував поетичні спроби, а за рік до закінчення навчання в технікумі вигадав собі якусь недугу, оформив академічну відпустку і подався додому. Батьки були шоковані моїм несподіваним рішенням. Але знову поведелися мудро. Дали мені повну волю — і я вирішив визначитися, до чого я більше схильний: до геології чи до літератури. Геологія вабила романтикою, але лякала буднями, далекими від творчості. Література ж вабила спраглу душу поезією, але не обіцяла матеріального утвердження в житті. Під час

цілорічного розкошування в рідному селі я почав друкувати свої перші поетичні вправи в районній газеті. Після закінчення навчання в технікумі попросився на роботу в Закарпаття, де поближчав до літературних кіл. Мої вірші друкувала обласна партійна газета «Закарпатська правда», звучали вони в передачах обласного радіо. Познайомився з кількома закарпатськими письменниками, котрі прихильно поставилися до моїх літературних спроб. Це були Іван Чендей, Петро Скунець, Михайло Томчаний, Володимир Ладижець, Андрій Патрус-Карпатський. З їхнього благословення я став інтенсивніше працювати над своїми творами. Наприкінці 1970-го їх назбиралося на цілу збірку «Зоряний колодязь», яку видавництво «Молодь» явило світові 1971 року. Якраз на цей час припав мій переїзд із Закарпаття в Центральну Україну. Він збігся з наміром облішити геологію і зайнятися літературною працею, бо саме тоді я задумав написати поему про Г. С. Сковороду, визрівав задум роману. Слово невпинно кликало мою душу до себе — і я подався на його поклик. Покинув геологію, поринув у творчий процес, у результаті якого народилася поема «Вогонь у камені», котра згодом отримала високу читачку оцінку і міжнародну літературну премію імені Г. С. Сковороди, а розпочатий роман тривалий час я ніяк не міг завершити, аж поки не забрав його в мене Дмитро Чередниченко й не віддав до видавництва «Радянський письменник», що змусило мене негайно дописати завершальні глави твору й чекати на його надрукування. Сигнальний примірник «Рудоману» я взяв до рук 5 грудня 1991 року в день народження Григора Тютюнника. Це була для мене якась символічна мить творчої естафети від письменника, котрого я знав і вельми шанував тоді й тепер.

Двадцять років майже вимушеного мовчання не минули для мене марно. Я познайомився з Петром Засенком, Дмитром Онковичем, Віктором Близнацем, Романом Андріяшиком, заспілкувався з Дмитром Чередниченко, зрідка бачився з Григором Тютюнником. То була для мене школа реальної громадянськості й справжнього патріотизму. Вища Літературна Школа. Книга мого листування з друзями «Слова, слова, спасіте нашу душу!» інтуїтивно зароджувалася саме тоді зі спраглою бажання спілкуватися на рівні вищих партитур. Гадаю, нині вона є головним підсумком мого творчого перебування в рідній літературі. Додаю до вартісних творчих набутоків ще й книгу поем «Провидці правди і свободи», книгу художньої публіцистики «По той бік мовленого слова», поетичний збірник «Герноцвіт». Понаддесятилітня запряженість у торохого спілчанського воза негативно позначалася на моїй літературній творчості. Майже нічого суттєвого за останнє десятиліття не вдалося написати. На жаль. На превеликий жаль!

До ювілеїв ставлюся негативно. Вони більше потрібні доквікло, ніж вивунтацю торжества. Ювілей для докволишніх — можливість висловити своє ставлення до ювіляра. Мені не подобається елеїність деяких ювілейних висловлювань, але щире дружнє слово бадьорить душу, настроює її на творчі зусилля. Для самого ж ювіляра — це мить усвідомлення власних здобутків і втрат. Час підсумків і нових намірів. Життя триває!

Євген БАРАН: — *Родове дерево Білоусів величне і талановите. Як Вам чується у зацінку цього роду? Відчували підтримку чи тягар родинних обов'язків? І чи хтось із молодого покоління Білоусів підтримує літературну естафету роду?*

Григорій БІЛОУС: — Для кожного з Білоусів поняття роду ніколи не було формальним. Всяк усвідомлював свою родину приналежність. Гадаю, що ніхто з нас не почувався і не почувався в зацінку свого роду. Рід наш ні кого зі своїх членів не притлумлював. Всяк мав вільний доступ до світла родинної любові й взаємоповаги. Рід мав свою споконвічну етику. В родині не сварилися, були

доброзичливими і взаємоповажними. Наші бабуся Ганна Давидівна, загадуючи комусь із нас якусь роботу, казала: «Принеси, Грицьку, слясибі тобі, відерце водички». Ота заздальгедна вдячність і пестливість у мові наставляли на ласкавість родинних стосунків. Схильність до літератури започаткував дідусь Григорій Миколайович, котрий колись був волосним писарем, а згодом став секретарем Курманівської сільської ради і залишив своїм численним дітям (а їх у нього було дев'ятеро) та онукам кілька товстезелених зошитів спогадів про рід наш, про рідне село й історичні відомості про довкілля. Спогади ті починалися промовистим рядком: «Хочеться писати!» Те «хочеться» передалося його синам — старшому Олексі й молодшим Дмитрові та Миколі. Від них воно перейшло й до мене. Чи підтримує хтось із молодших Білоусів літературну естафету нашого роду, не знаю, але мій наймолодший онук Михайлик схильний до асоціативного мислення.

Євген БАРАН: — *Ви себе проявили як прозаїк, поет, епік, мемуарист. Яка зі стихій найближча Вам і чому?*

Григорій БІЛОУС: — Важко сказати. Схильність до прози, поезії, епічності, мемуаристики проявляється стихійно, як форма творчого виву, котрий підпорядковується втілення того чи того творчого задуму. Мені було б тісно лише в одній із цих стихій. Я спробував себе в прозі, поезії, в епічних формах, останнім часом читаю до художньої публіцистики, завдяки якій можна навітряк розмовляти з читачем про найголовніше. А може, це ще й тому, що в мені продовжує жити журналіст, котрому не байдуже, що діється в докволишньому житті. Мені хотілося б написати кілька творчих портретів українських письменників. Внутріспіланська мемуаристика у нас занехаяна. Письменники рідко пишуть один про одного. Чим це пояснити — не знаю. Байдужістю до творчості колег? Душевною скнарністю на добре, прихильне слово? Мені імпує мемуаристика Володимира Базилевського. Серед молодших критиків шаную Ваше слово, творчість Тетяни Дігай. З повагою ставлюся до творчості Петра Сороки... Головне ж для мене — якомога результативніше перебувати в кожній із перелічених творчих стихій.

Євген БАРАН: — *Ваш дебют поетичний відбувся 1971-го року, потім цензурно-ідеологічна павза на довгі роки Вас відсунула на маргінеси*

літературного процесу. Ви повернулися. Чого більше було у поверненні: затию, незламності, злості, ненависті?

Григорій БІЛОУС: — Скоріше — відповідальності перед Словом. Для мене важливо було за час 20-літнього мовчання не втратити здатності ріднити слова між собою, утримувати душу в творчому стані. Приналежність до журналістики не дозволяла віддалитися від живого життя, робочу форму творчої уяви підтримувало інтенсивне читання світової літератури. Марність творчих зусиль (неможливість надрукувати написане) стримувала мої бажання писати, але не писати я вже не міг, тому продовжував «шухлядну» роботу і над романом «Рудоман», і над поемами про Г. С. Сковороду та Г. Г. Шевченка, час від часу народжувалися вірші. Але справжньою віддушиною було інтенсивне листування з друзями. Чи почувався я на узбіччі літературного процесу? Такого відчуття не було, бо я інтенсивно цікавився літературою, відсутність мого слова у ній була, звісно, прикрою, але я розумів — усьому свій час. І дочекався виходу книги прози з благословення Дмитра Чередниченка, доброзичливого рецензування Івана Власенка, прихильного ставлення до підсумків моєї роботи завідувача видавничого відділу прози Миколи Стеблани, літературного редактора Анатолія Григоренка і головного редактора видавництва «Радянський письменник» Володимира Біленка. Злості в мене не було, ненависті — також. Особливо затию не зазнавав. Я був упевнений у своїх творчих силах, вірив, що рано чи пізно моє Слово приїде до людей.

Євген БАРАН: — **Вже більше 10 років очолюєте Черкаську обласну організацію письменників. Що позитивного додав Вам цей досвід, і для чого він Вам, цей невдячний тягар?**

Григорій БІЛОУС: — Опинився я на посаді голови обласної письменницької організації несподівано для самого себе. Якогось листопадового дня 1999 року телефонують мені з нашого спілчанського офісу і просять прийти для розмови. Приходжу. Члени правління письменницької організації почали здалеку — і дійшли до колективної пропозиції мені очолити обласну письменницьку організацію. Я довго віднікувався, але потім погодився очолити її на один рік — та й досі не можу випратитися з цього торохкого спілчанського воза. Позитивного було мало, але вже не горизонтальне, а «вертикальне» спілкування з колегами допомогло мені зриміше побачити кожного з них і як письменника, і як людину. Я мав можливість спостерігати метаморфозу многих під час спроби розколу НСПУ, яка позначалася й на нашій організації.

Навіщо це мені? Було започатковано багато важливих справ, які треба було продовжувати, і я рік у рік підпадав під необхідність ними опікуватися. Усвідомлюю, що в тому була частка інерційності — день за днем, рік за роком. Шкодную за втраченим часом.

Євген БАРАН: — **Літературна Черкащина традиційно пов'язується з іменем Василя Симоненка, якого вже немає майже півстоліття. Хто із сучасних авторів Черкащини має змогу розширити «візитівку» літературної Черкащини, чи все-таки її минуле залишається її найкращим майбутнім?**

Григорій БІЛОУС: — Василь Симоненко — знакова постать літературної Черкащини. Рівного йому за громадянську значущість Черкащина останніх років не явила світові. Василь Симоненко постав на хвилі потужного культурологічного явища — шістдесятництва. Нині духовного спротиву владі серед творчої інтелігенції не спостерігається. Є поети громадянського звучання, але рівень їхньої поезії, а також мізерність тиражів їхніх книг не викликають широкої читачької підтримки і автор не набуває статусу значного поета. Отже, Симоненко залишається знаковою постаттю не тільки для Черкащини, а й для всієї України.

Євген БАРАН: — **У своєму поематичному досвіді Ви звернулися до трьох постатей: Сковорода, Шевченко, Стус. Чи не здається Вам, що такі яскраві імена сьогодні не дають змоги розкритися авторам, а навпаки заганяють у рамці стереотипів? Чи подолали Ви пастку літературних штампів?**

Григорій БІЛОУС: — Судячи з відгуків про мої поеми, вважаю, що благополучно обминув цю пастку. Згадувані постаті дають тому, хто відважується писати про них, можливість по-своєму поглянути на їхню роль в історії національної культури. Ці постаті привернули мою увагу тим, що вони були, всяк у своєму столітті, виразниками свободи. Простежується у їхній творчості своєрідна спадковість ідеї свободи. Звісно, виходити за межі

реальної біографії кожного з них і прифантазувати щось своє, не властиве цим творчим особистостям, недоречно. Мені, гадаю, вдалося розбронзувати ці постаті й подати їх живими і переконливими.

Євген БАРАН: — **Редагування «Холодного Яру» додає Вам оптимізму у літературній візії Черкащини, ширше України, чи звучує цей оптимізм?**

Григорій БІЛОУС: — Регіональні журнальні видання, до яких належить і «Холодний Яр», не виходять за межі області. Поширювані через шкільні, студентські та масові бібліотеки, вони не впливають на літературний процес в Україні. У межах же Черкащини журнал знайомить читачів із творчістю письменників, що мешкають в регіоні, а також із кращими творами земляків, що перебувають поза Черкащиною, лауреатів Шевченківської та Симоненківської премій. Це своєрідна антологія літератури рідного краю. Черкащина на літературній карті України представлена недостатньо, бо і книги, видані за державний кошт, не виходять за межі області, а видані невеликими накладками за підтримки меценатів чи власним коштом — також осідають там, де видрукувані. Не підтримані державою ці видання проіснують недовго. Вже нинішнього року книговидавництво в області профінансовано лише наполовину. Заощаджувати на книгодрукуванні, гадаю, злочинно.

Євген БАРАН: — **Один із улюблених Ваших жанрів і афористика. Як Ви прийшли до нього і чи не думаєте видати окремою книгою свої афоризми, чи як Ви їх називаєте, окрушини?**

Григорій БІЛОУС: — Маєте рацію — полюбляю афоризми. І читати їх, і писати. Найулюбленишим читвом для мене є збірники афоризмів. Від окремих видань до енциклопедій. Не я прийшов до афористики, а афористика прилітними думками прилинула до мене. Треба було тільки вловлювати їх, утискуючи в найтисліші словесні форми, де немає жодного зайвого слова. Інколи афористичний вираз народжується від звукового поєднання слів. «Кум довго мекав, поки докумекав». Здається, просто. Але треба було дочекатися, щоб у моїй творчій уяві перегукнулися між собою саме ці слова і утворили процитований вислів. Сент-Екзюпері свого часу казав: «Я не вмів писати. Я вмів викреслювати». Афоризм — це не обструктивний до граничної стислості твір. Це — згусток мислі. Це — певний підсумок творчого зосередження уяви. Схильність до афористичного мислення у мене давня. Спеціально я ніколи не задаюся прагненням писати афоризми. Вони народжуються самі. Я занотуюю їх у записники, перечитуючи які, вилущую вдалі думки, які зрідні афоризмам. Навилушчував їх чимало, продовжую робити це з наміром скомпонувати книжечку, яка колись, може, побачить світ.

Євген БАРАН: — **Якою бачите перспективу літератури, і чи бачите її взагалі?**

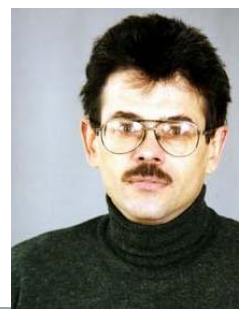
Григорій БІЛОУС: — Болоче питання. Воно пов'язане в першу чергу з долею української мови в Україні. Якщо другою державною мовою запровадять російську, українська опиниться на маргінесі суспільно життя, а разом із нею і українська література. Нині її читають небагато. Та й осквернена вона нині прихідцями в неї тих, хто досі, ймовірно, писав на парканах. Дивовижно, що серед читачів є прихильники й такої вульгаризованої літератури. Не було б попити на неї — не писалися б і книги, пересипані цензурщиною. Ця письменницька когорта наполегливо нав'язує себе читачам загальною як авангардну літературу. Духовну сутність літератури вульгаризатори її підмінюють сексуальним натурализмом, зображенням збоченства чи ущербності людської психіки. Потреба в книзі, як духовній цінності, вихована з дитинства, спонукає людину наполегливо шукати духовного харчу.

Євген БАРАН: — **Традиційне на завершення розмови: над чим працюєте, в що віритеся?**

Григорій БІЛОУС: — Укотре намагаюся опинитися якомога ближче до Григорія Савовича Сковороди, перейнятися його думками і спробувати написати ще дві частини поеми про нього. Сковорода — всечасне явище. Він уже постав повноросто в двох частинах поеми — літнього й зимового періоду. Нині ж хочу зримо уявити його повесні й увосени, взявши за основу по одному дню його подвижницького життя. Я вже кілька разів упродовж останніх років наближався до образу Григорія Савовича, але не спромігся почати писати — і Сковорода знову подаленів... Уже продумано концепцію кожної частини поеми, зауважено кілька слухних опорних деталей, вибудовано сюжет, вносячи в нього нові вирашні нюанси. Непоспішливість у написанні має негативні й позитивні сторони. Прикро, що написання все віддаляється і віддаляється, але це й на користь твору: з'являються нові деталі, які чіткіше озримлюють образ Сковороди, подають його живим і неповторним. Планую укласти ще одну книгу листування з друзями за останнє десятиліття. Серед творчих планів майбутнього — намір написати другу частину роману «Гони золотого зайця», маючи кілька аудіокасет розповіді про своє життя Марії-лондонші — жінки, котра зрідні героїні першої частини роману.

У що віритеся? В незнищенність України, в її європейську сутність.

Євген БАРАН, голова Івано-Франківської обласної організації Національної спілки письменників України, лауреат міжнародних літературних премій, літературний критик

Мовчанівський Теодосій Миколайович (1899-1938)

Перша половина ХХ ст. була непростим і трагічним часом для української інтелігенції взагалі і археологів зокрема. 1920-ті роки, попри складні умови політичного протистояння, стали періодом відродження в українській культурі та науці. Але вже на початку 1930-х років правлячий режим прагне підкорити діяльність інтелігенції інтересам партії і держави, спрямувати думки в ідеологічно «правильне» русло. Починаються утиски, переслідування і репресії. Після процесу Спілки Визволення України уряд вводить цензуру на видання Всеукраїнської Академії наук (ВУАН). Імена та праці багатьох вчених було заборонено, а самих людей - знищено або заслано. В ході Другої світової війни, в умовах окупаційного режиму вчені ставали також жертвами гітлерівського терору. Прямим наслідком цих драматичних подій стало замовчування та викривлення наукової діяльності цілого покоління вітчизняної інтелігенції. Лише в роки незалежності розпочався процес повернення втраченого, реабілітуються імена видатних вчених-археологів, а результати їхніх досліджень належним чином поцінуються. Яскравим представником репресованого покоління українських археологів був Теодосій Миколайович Мовчанівський.

Ім'я Теодосія Миколайовича Мовчанівського – представника української культури та науки 20-30 років ХХ століття добре відоме архівістам, археологам та музейним працівникам, але мало хто зі звичайних людей хоч раз чув про нього і його праці (див. Додаток). Поєднання різних наукових інтересів, серйозне ставлення до вивчення різних за походженням історичних джерел, високий фаховий рівень – все це ставить Т. М. Мовчанівського на рівень дослідників, надбання яких слугуватиме багатьом поколінням науковців.

Теодосій Миколайович Мовчанівський народився 9 травня 1899 року в родині священника в селі Берестовець Уманського повіту Київської губернії. Навчався в Уманському духовному училищі, а також у Київській та Одеській семінаріях (1913-1918 рр.). Проте духовного сану не прийняв, а присвятив себе громадській та просвітницькій діяльності.

З 1919 року Т. М. Мовчанівський очолював школу в Берестові, де він організував курси самоосвіти та осередок «Просвіти», а також створив музей при клубі. З 1921 року очолював трудову школу у селі Краснопілка, де їм також було організовано місцевий музей. Під впливом знайомства з П. П. Курінним, тоді директором Уманської хлоп'ячої гімназії та Уманського краєзнавчого музею, захопився дослідженням місцевих археологічних пам'яток. Завдяки зусиллям Теодосія Мовчанівського у 1924 році було створено ще один сільський музей при Верхняцькому клубі.

У 1925 році Теодосій Мовчанівський очолював організаційні роботи щодо створення Бердичівського окружного архіву та краєзнавчого музею. З 1926 по 1928 роки працював на посаді директора музею, а пізніше, з 1928 по 1932 рік заступником директора музею з наукової роботи. За його ініціативи територію Кармелітського монастиря у Бердичеві, де розміщувався музей, у 1928 році було оголошено історико-культурним заповідником.

В ці роки Т. М. Мовчанівський набув досвід роботи архівістом та археологом. Проводячи консультації та контроль, він відвідав 68 установ у місті та в окрузі, де проводив численні лекції та бесіди. За його участі створювалися архівні гуртки та діяла виставка архівних документів.

У 1926-27 роках Т. М. Мовчанівський брав участь в експедиції під керівництвом П. П. Курінного (на той час директора Всеукраїнського Музейного містечка та Лаврського заповідника у Києві).

Це були археологічні дослідження Райковецького кургану та могильника на річці Гнилоп'ять Житомирської області.

У 1928 році проводив археологічні розвідки в селах Юрківка, Вовчинці, Обухівка, Білопольє, Андруцівка, де були зафіксовані пам'ятки трипільської та черняхівської археологічних культур. Поблизу селищ Райки, Ягнатин, Беліловка, Верхнячки були виявлені городища часів Київської Русі.

Під керівництвом Т. Мовчанівського у 1930 та 1931 рр. були проведені археологічні розкопки та розвідки Богесівською археологічною експедицією в однойменному урочищі поблизу села Богданівки Доманівського району Миколаївської області – поселенні Гард. Гард є одним із найвідоміших і водночас найзагадковіших поселень у неоліті України. Про обсяги досліджень схилу та підступів до Гарду немає ніяких даних. У результаті цих робіт було отримано масовий археологічний матеріал, встановлений характер пам'ятки, стратиграфію геологічних та культурних нашарувань. Більшість із здобутих на Гарді матеріалів його дослідники віднесли до часів неоліту, меншу частину – до «неоліту в репрезентації» залишків трипільської доби [3].

У 1931 р. Т. М. Мовчанівський планував опублікувати ці матеріали в окремому збірнику, присвяченому результатам роботи Богесівської експедиції, однак, цим планам не судилося здійснитися [11].

З 1929 по 1935 рік Т. М. Мовчанівський, маючи певний досвід археолога, керував розкопками Райковецького городища XI-XIII ст., що знаходилось поблизу с. Райки Бердичівського району Житомирської області.

На той час це городище, що було зруйноване під час татарської навали 1240 р., стало чи не єдиною давньоруською пам'яткою, що була досліджена повністю. Добре збереження культурного шару на дитинці городища та повне його археологічне розкриття дали можливість Т. Мовчанівському отримати матеріал великого наукового значення. Під час розкопок були виявлені залишки укріплень, десятків будівель та майстерень, тисячі стародавніх предметів. Речі знайдені in situ переконливо доводили про високий рівень розвитку давньоруського ремесла та торгівлі.

За ініціативи Теодосія Мовчанівського для наукової обробки масових знахідок в Інституті історії матеріальної культури (тогочасна назва інституту археології) було створено спеціальний історико-археологічний відділ, куди залучалися фахівці різних галузей: геологи, біологи, хіміки та ін. [1]. Здійснюючи наукову обробку матеріалів, Т.М. Мовчанівський зробив лише попередні повідомлення про результати своїх досліджень.

Пізніше ґрунтовну монографію «Райковецьке городище» було видано В.К. Гончаровим [2], але, на жаль, без згадки про Т. М. Мовчанівського.

Наукова діяльність Т. М. Мовчанівського до середині 30-х років не обмежується лише археологією. Він займається історією католицизму на Україні, вивчає архітектурні пам'ятки Бердичева, допомагає створювати нові сільський музеї.

З 1928 по 1930 рр. в Бердичівському музеї працювала експозиція з історії монастиря та історії католицизму в Україні. Саме у той час було створено філію музею в селі Погребище.

Всі музеї, що було створені за ініціативи Т. Мовчанівського були справжніми осередками поширення історичних знань, сприяли вихованню глибокої поваги до минулого рідної землі. Проте найважливішим було те, що їхні колекції склалися із місцевих археологічних та етнографічних матеріалів.

Особливе місце займала в роботі Т. М. Мовчанівського робота з літературою. Під час відряджень до Києва та Ленінграда, він багато часу працював в бібліотеках. Як досвідченого краєзнавця його запросили до Києва, де Т. М. Мовчанівський працював у ВУАН та викладав в технікумах та на музейних курсах у 1928-1933 роках.

**Василь
СЕМЕНЧУК**
викладач
кафедри
української
літератури
та українознавства

З 1933 року Т. М. Мовчанівський з дружиною Л. М. Нефедовою та двома синами Георгієм та Володимиром мешкав у Києві, працював в Інституті історії матеріальної культури науковим співробітником та займав посаду вченого секретаря, деякий час очолював відділ слов'янської та давньоруської археології.

У 1930-1932 рр. він брав участь у розкопках античного міста Ольвії, у 1934 році керував розкопками II та III городищ у селищі Городськ Житомирської області.

У 1934-1937 рр. Т. М. Мовчанівський очолював київську археологічну експедицію, працівники якої проводили широкомасштабні дослідження давньоруських міст Вишгорода та Києва.

Завдяки тому, що розкопки у Вишгороді проводились на значній площі, Т. Мовчанівським були виявлені залишки цілої системи житлових та господарських будівель, розташованих двома смугами вздовж східного краю городища – частини однієї з вулиць давнього міста та залізобробний виробничий комплекс, т.зв. "квартал металургів" X-XI ст.

Унікальний речовий матеріал з цих розкопок зберігається сьогодні в археологічних фондах Національного музею історії України й Державного історичного музею в Москві [5].

До Москви експонати потрапили через те, що у складі експедиції Т. М. Мовчанівського працювали співробітники Державного історичного музею, серед яких були Б. О. Рибаків та Л. А. Голубева. Пізніше вони оприлюднили матеріали в своїх наукових працях, також не згадуючи імені керівника розкопок.

Надзвичайно результативними були роботи у 1936-1937 роках, що провела Київська археологічна експедиція ПМК АН УРСР на місці будівництва художньої школи (сучасний будинок Національного музею історії України по вул.Володимирська, 2).

Матеріали досліджень стали важливими для вивчення ранньої історії Києва та розвитку давньоруського ремесла. Велика археологічна колекція з розкопок Т. М. Мовчанівського у Києві (близько 5 тис. одиниць) зберігається зараз в Національному музеї історії України.

Колекція вміщує скарб жіночих прикрас XII-XIII ст., вироби з давньоруської косторізної майстерні, уламок великого церковного дзвону XII-XIII ст. та значну кількість речей з садиби Десятинної церкви та Михайлівського Золотоверхого монастиря у Києві.

Розкопки 1936 року, неподалік від Десятинної церкви, досліджували поховання в зрубі дружинника з рабинею та конем. Цей комплекс відомий багатьом археологам як «поховання № 112» [6].

В ньому, крім скелетів, були знайдені срібні дирхеми, скроневі кільця, фібула з довгою голкою, обручка, бронзовий ключ – все, що залишилось у похованні, пограбованому ще у давнину.

На думку Т. Мовчанівського це поховання надало "важкі матеріали для изучения конкретних умовий і форм появи класового общества в Поднепровье и выясняет роль и место скандинавских элементов в общественных отношениях того времени, иллюстрирует идеологию, технику, искусство" [7].

Але цей науковий висновок дослідника не сприймався, не лише у ті часи, але й пізніше. Так, відомий радянський археолог М. К. Каргер, саме за цю думку, відіс українського археолога до «продолжателей буржуазных теорий норманистов-иностранцев» [8].

Сучасна археологічна наука підтвердила висновки Т. Мовчанівського щодо скандинавського походження «поховання № 112».

Науковою цінністю результатів робіт у Києві стали висновки дослідника щодо планувальної системи міста VIII-XI ст.

Під час будівництва художньої школи у Києві (сучасна будівля Національного музею історії України) були виявлені залишки стародавнього рову на Старокиївській горі. Але лише незначну частину зібраного у цей час матеріалу встиг Теодосій Мовчанівський використати в своїх публікаціях.

Напружений графік розкопок, пов'язаний з будівництвом «соціалістичного» Києва, наукова обробка напрацьованих матеріалів, робота в секції експедиційних досліджень в ПМК не були завершені Теодосієм Мовчанівським, а його мрії про оприлюднення всіх своїх наукових висновків та заплановані нові археологічні розвідки, як і багато інших справ – не здійснилися.

4 лютого 1938 року Т.М.Мовчанівському було висунуто звинувачення за ст. 54-7, 54-11 КК УРСР (58 КК РСФСР) у причетності до антирадянської націоналістичної організації, за «подірвнуву вредительську діяльність в области науки» [9].

17 лютого 1938 року його заарештували і відправили до Лук'янівської в'язниці. Про контрреволюційну діяльність в Інституті історії матеріальної культури ВУАН у протоколах свідчень К. Коршака від 10 грудня 1937 року зазначено: «...вся работа Института была направлена так, что главное внимание уделялось вопросам изучения иноземной культуры колонизаторов (маються на увазі дослідження античної міста Північного Причорномор'я В. П.) и совершенно игнорировалось изучение культуры местного населения» [10]. За цим протоколом разом з Т. Мовчанівським було звинувачено Ф. Вовка, О. Грушевського, М. Макаренка, С. Магуру, Ф. Козубовського, І. Підолічка та ін.

Фаховий підхід до вивчення матеріалів, наукове розуміння історичного процесу розвитку, об'єктивна оцінка знайдених артефактів, – все це у діяльності науковців не співпадало з політичними завданнями комуністичного режиму, не відповідало безкомпромісній партійній ідеології.

Теодосія Миколайовича Мовчанівського «трійкою» при Київському обласному управлінні НКВС було засуджено до вищої міри покарання.

Вирок виконано 10 травня 1938 року о 23 годині [12]. Лише через десятиріччя замовчування, 12 травня 1971 р. Т. Мовчанівського було реабілітовано за відсутністю в його діях складу злочину. І тільки за останніми роки з'явилося кілька публікацій про основні віхи його життєвого і творчого шляху [4].

Місце поховання Т. Мовчанівського було знайдене лише після розкриття документів архіву СБУ стосовно масових поховань у Биківні. З цих документів стало відомо, що з осені 1936 року Биківнянський ліс на північно-східній околиці Києва став «спецзоною для потреб НКВС».

Тіла всіх розстріляних у Києві від осені 1936 року до осені 1941 року відвозили до Биківні.

У Биківнянському лісі сьогодні вшановують пам'ять десятків тисяч відроджених імен. Серед них й ім'я Т. М. Мовчанівського, який своє життя присвятив справі виявлення, вивчення та збереження пам'яток вітчизняної археології, історії та культури, справі архівіста, археолога й краєзнавця.

Теодосія Миколайовича Мовчанівського «трійкою» при Київському обласному управлінні НКВС було засуджено до вищої міри покарання. Вирок виконано 10 травня 1938 року о 23 годині. Лише через десятиріччя замовчування, 12 травня 1971 р. Т. Мовчанівського було реабілітовано за відсутністю в його діях складу злочину.

Мар'яна САПУН,
викладач кафедри
української мови

■
Ми зустрілись в кімнаті побачень,
Часу обмаль, позаду – життя.
Я не плачу, давно вже не плачу.
Запізніле твоє каяття.
Ми зустрілись в кімнаті без вікон,
Без повітря, без світла і тьми.
Ще хвилинка – й сама я вже зникну,
Так як зникло давно слово «ми».
Хай болить розтривожена рана,
Хай самотність наточить клики.
Я від тебе втечу спозарана
У майбутнього свіжі сніги.

■
Я не вірю у ваше зло
І в неприязнь я не вірю
Що було – те уже було
Я уже нічого не зміню.

Я не вірю, що можна купити
Весь цей світ лиш за тридцять злотих
Що грошима лиш можна жити
А все інше – то є болото.

Я не вірю в Златого тельця
І не вірю, що ви – його почет.
Хай весна бурхлива оця
Вас пригорне у зелені ночі.

■
Сонце! А я щаслива.
І щастя як небокрай.
Я в серці ховаю диво,
І ти лиш, сонце, це знай.
Я в серці ховаю ніжність
І вірність, і ласку, й тепло.
Ні, Боже, це не безгрішність.
Це просто, Боже, любов.
Я знаю, що я для нього
Всього лиш один листок
Із тисячі. Я дорога
Із тисяч його дорог.
Його соціальний статус
Поклав на уста печать.
Я знаю, нам не кохати.
Нам просто – холодно мовчать...
Я знаю, що це, можливо,
Фантазія лиш моя,
Та в серці ховаю диво
Як сонце. Кохаю я...

■
Скажи, матусю, чому, чому
Так швидко летять роки?
І мій егоїзм чому тобі
Приносить в волосся сніги?

Скажи, матусю, ну як мені
Зловити ту пташку Добра?
І в очі ясні, а не втомлені
Покласти промінчик тепла.

Прости, що в житті для себе я,
Але не для тебе завжди.
Та знай – прихилила б небо я,
Щоб зникли твої сніги...

■
Як жаль, що ріки не біжать назад,
І час такий же, як вони.
Якщо ти робиш щось не так,
То спробуй – поверни.
Я знаю, виправдання – не мета,
І вибачення – теж.
Я просто не зуміла так
Як треба – не вернеш.

...А я — щаслива...

Прогрес

Хвилі і море. Небо і сонце.
Все вже позаду.
Попереду що?
Що нас чекає?
Із хмари сніг-стронцій?
Крок уперед -
Це останній наш крок.
Що нас чекає?
Холод й самотність.
Що нас чекає?
Штучна краса.
Я вас кидаю.
Я йду на сто років
В ранок дивитись
Як пада роса.

■
Ти знаєш, я в тобі пізнала
Нездійснену мрію свою.
Я ненароком розгадала
Загадку сфінкса вікову.

Ти знаєш, я тебе шукала
У вирі тисячі облич.
Ти знаєш, я тебе чекала
Сто одну довгу темну ніч.

І ось ти поряд, та поміж нами
Безодня часу, людей і доль.
Життя так бавиться роками...
І кожен має одну лиш роль.

Але я кину листочки років
В обійми вітру – ти не рахуй!
Але я зроблю сто перших кроків
Назустріч світлу. Лиш ти почувй...

■
Ти думаєш, я самотня?
А я так вважаю – ні.
Я вільна, легка сьогодні.
І ти не потрібен мені.

Ти думаєш, я нещасна?
А я так гадаю – ні.
З тобою і сонце згасне.
Без тебе – і ночі ясні.

Тягар наших прожитих років
Я викину в ранка імлу.
Життя почну з перших знов кроків.
Я виживу! Зможу! Почну!

Великому Казкарю Італії — 90

способам її створення. При розробці своїх методів «стимулювання уяви дитини» Родарі в основному спирається на праці психологів, педагогів, лінгвістів, зокрема, його увагу привертають роботи багатьох радянських учених.

Джанні Родарі, веселий, безжурний, невичерпний на вигадки і дуже добрий казкар, подарував дитворі безліч незвичайних історій, з якими можна грати, як з різноколірними м'ячиками. «Пригоди Цибуліно», «Подорож Блакитної стріли», «Джельсоміно в країні брехунів», «Казки по телефону», «Чим пахнуть ремесла» — ці книги полюбили діти всього світу.

Переживши жах Другої світової війни, багато діячів культури вчили, що перетворення суспільства можливе лише через літературу і мистецтво. Люди розуміли: будь-якою ціною необхідно вберегти нові покоління від страшної коричневої зарази фашизму. Дитячі письменники відчували, що у них особлива культурна місія. Еріх Кестнер в Німеччині, Астрід Ліндгрен в Швеції, Джанні Родарі в Італії і багато-багато інших мріяли виховати післявоєнне покоління у дусі гуманізму і демократії. Хай діти зростають радісними, вільними, сміливими, хай уміють дати відсіч будь-якій несправедливості, хай беруть дружбу і любов, цінують красу. Саме такі герої книг Джанні Родарі — Цибуліно, дівчинка Редиска, Вишня, володар дивного голосу — Джельсоміно, і навіть Пес-кнопка.

Книги Джанні Родарі перекладені на десятки мов і відомі у всьому світі. У 1970 році письменник був удостоєний найшочеснішої міжнародної премії в галузі дитячої літератури — Медалі Ханса Крістіана Андерсена. Отримуючи винагороду, письменник сказав: «Думаю, що казки — старі і сучасні — допомагають розвивати розум. У казках зберігаються тисячі гіпотез. Казки можуть дати нам ключі, щоб увійти до дійсності новими дорогами. Вони відкривають дитячі світ і вчать, як перетворювати його.» Нам всім слід запам'ятати мудрий урок цього веселого вчителя — Джанні Родарі.

Унікальним талантом бачити незриме, неловиме звичайному поглядом у всьому, що тебе оточує, живе своїм життям, володів Великий Казкар Італії — Джанні Родарі. 23 жовтня нинішнього року йому виповнюється 90 років.

Батьками найзнаменитішого казкаря в світі — Ханса Христіана Андерсена — були швець і прая. А Джанні Родарі виріс в сім'ї булочника і прислуги. Обидва казкарі не були розбещені в дитинстві ні розкішшю, ні ситістю. Проте саме поряд з ними оселилася з юних років чудова чарівниця і фея, яка вибирає дуже небагато, — Фантазія. Точніше, в дитинстві вона приходить до всіх, а потім залишається лише з найулюбленішими. Маленький Джанні вигадував вірші, вчився грати на скрипці та із задоволенням малював, мріючи стати знаменитим художником.

Коли хлопчикова виповнилося всього дев'ять років, його батько, який був дуже доброю людиною, захворів запаленням легенів і помер. Джанні Родарі завжди пам'ятав про свого батька і перейняв від нього прагнення до справедливості, працьовитість і добру світлу душу.

У сімнадцять років Джанні став учителем початкових класів. Його вихованці будували будиночки з бумів, разом з учителем вигадували казки і відчували себе абсолютно щасливими: від таких занять була багато радості. Ну, то хіба могла фея Фантазія покинути таку чудову людину? Вона із захопленням спостерігала за незвичайним дорослим, який не забув про світ дитинства, а інколи навіть допомагала йому писати книги.

Але і він теж полюбив її. І навіть написав на честь своєї феї одну з найдивніших книг для дітей і дорослих під назвою «Граматика фантазії» — про те, як учити дітей вигадувати. Зовсім не для того, щоб всі вони ставали письменниками, а для того, щоб «ніхто не був рабом». Тому що фантазія не лише розвиває розум. Головне — вона робить людину доброю, сильнішою і вільнішою. «Граматика фантазії» не звернена безпосередньо до дітей, хоча вренгі-репті написана для них. Основний зміст книги складають питання різнобічного виховання дитини, формування його неповторної індивідуальності. Автора особливо цікавить проблема розвитку творчих здібностей у дітей, зокрема «феномену» фантазії. Кілька розділів присвячено аналізу структури казки і різним

**Людмила
НОВАКІВСЬКА**
доцент кафедри
української
літератури
та українознавства

Ліки

Кожна зустріч як переворот —
 Всього в мені.
 Гарнопечальний чоловік —
 Високий, стрункий, прекрасної статури,
 Із сірохолодним поглядом,
 «Грецьким» правильним профілем...
 Грамотний, хитрий, жорстокий...
 Хто це?
 Моя випадка чи реальність?
 Цього чоловіка мені не вистачає все життя.
 І, мабуть, все життя я буду шукати його «по людях».
 Буду шукати йому «подібних».
 Хвороба, яка постійно мене «вбиває» і постійно «живить» — батько.
 Мене «розриває» від того, що він не мій.
НЕ МІЙ!
 Відвик од мене —
 Проза життя...
 І вже **ШКОЛИ** не повернеш початок,
 Де все могло бути **НЕ ТАК!**
 Гарнопечальний чоловік із сірохолодним поглядом.
 Грамотний, хитрий, жорстокий...
 Я шукатиму його по людях —
 В самотності і смутку.
 А він не знатиме!
 Хто він?..
 Реальність? Чи моя випадка?
 А, може, я — просто хворе дитя, якому потрібна **ЛЮБОВ?**
ЛЮБОВ — ото, мабуть, мої єдині **ЛІКИ**...

**Оксана
 КОЧУБЕЙ**

Чи можна?

А можна, я зустріну Вас із позаранку?
 Чекатиму на зустріч звечора і життєвому світанком?
 А можна, як зустріну Вас, то припаду до Ваших уст святомедових?
 Встелю Вам шльох із трав пахучих барвінкових?..

А можна, як зустріну Вас, то обіцую Ваші руки падолисті?
 Зберу для Вас зірки, що уночі так падали крапльисто?..
 А можна, подивлюсь у Ваші ясно-милі очі?
 Що наче сонце вдень, і наче місяць — всі золотять ночі...
 А можна, якось Вас гукнути ненароком?

Щоб зупинились Ваші без жалю поспішні кроки ...
 А можна, підійду до Вас і Вам не боячись скажу —
 Давно Ви вже в моїх печалях, давно вже ними я живу ...

**...ОСІНЬ В НЕБІ
 І ВЕСНА У ВІКНІ...**

Безсмертя

Твої губи пахли теплою каваюю...
 Ти підбрав мене на роздоріжжі почуттів...
 Я теж ніколи ні перед ким не клялась і не божилась...
 Та серце без мене заприсяглося любити...
 Пройдуть віки і ти мене покинеш...
 А я все-одно цілуватиму твої руки...
 Ти зайшов у моє життя на мить —
 Прекрасну, світлу, відчайдушну...
 І я — вже зараз — у страшному подиві, чекаю втрат...
 Думаю: хоч би не дожити до того дня, коли втрачу!
 Залишитися лиш осінь в небі і весна у вікні —
 Ти і я...

До весни

Зима в дворі закутала все ніжно-сніжно
 І на землі все біло гарне аж до сліз.
 Та я весни чекаю так, чомусь, поспішно,
 Аби душею доторкнутись до її квіткових кіс.

Краси не зміряю зимової нічим я
 І їй за щирість дякую завжди.
 Та лиш весні заповідаю душу я свою нічною
 Аби з її вишневим квітом по життю йти.

А ще весна любові повна аж по вікна.
 Любові з сіро квітним поглядом тершим.
 І тій любові теж заповідаю душу й серце
 Аби лиш чути її ніжний подих і дотик легкої руки.

Шукайте взаємності

Зустріла я колись свою любов, що незнайома мені й досі.
 Я йшла за нею мов за зорею, що спалахнула в тиху осінь.
 Вірніше віри я їй служила і тихо голову схилила.
 Коли йшла поруч та любов, то все їй серце віддавала.

Я вже не бачила ні дня, ні ночі, ні сну, ні навіть болю.
 Вже не хотіла я любові, ані взаємності — лиш волі!
 Аби не бути лиш у тій тюрмі, яку сама собі я збудувала.
 В якій жила так довго, якій залізни грати цілувала.

Та якось в небі Сонце ясне спалахнуло над мною!
 Закрило хмари всі й зорю оту пекучу спалило вицент собою.
 Прекрасне Сонце, що грати розтопило крижани й залізни.
 Мене в життя вернуло і любов свою віддало чисто-нікну.

Любїть же дні ви ясні сонячно-шовковї!
 Забудьте темні ночі дощовї і холодковї!
 Любїть! Кохайте! Нехай в житті вам гарно буде!
 Та не шукайте лиш темниць для себе! Взаємності шукайте люди!

- виготовлення макетів обкладинок та палітурок;
- палітурні роботи книг, наукових робіт, канцелярських документів;
- підготовка до друку і видання книжкової продукції;
- виготовлення ескізів та друк візитних карток, запрошень, вітальних листівок, буклетів тощо;

Отож, запрошуємо до співпраці. Гарантуємо доброзичливе ставлення та добротність виконуваних робіт. Чекаємо вас за адресою: м Умань, вул. Садова, 28.